

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT MOLİYASI STATISTIK
KO'RSATKICHLARINING TAHLILIIY TADQIQOTI**

TDIU, Iqtisodiy statistika kafedrası dotsenti

Akbarova Barno Shuxratovna,

TDIU, RST-62-guruh talabasi

Mustafoyeva Shahzoda

Annotatsiya. *Ushbu maqolada davlat moliyasi statistik ko'rsatkichlar tizimi chuqur tahlil qilinadi. Davlat moliyasi mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va taraqqiyotiga yordam berishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, moliyaviy ma'lumotlarning ishonchliligi va aniqligi statistik ko'rsatkichlarning to'g'ri shakllantirilishi va qo'llanilishiga bevosita bog'liqdir. Maqolada davlat moliyasining asosiy statistik ko'rsatkichlari, ularning ahamiyati, qo'llanilish sohalari va o'rni mufassal ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, davlat byudjeti, soliq yig'implari, davlat qarzi, byudjet taqchilligi va boshqa muhim iqtisodiy ko'rsatkichlarning statistik tahlili va ularning mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari davlat moliyasi statistikasini boshqarish va uni takomillashtirish yo'nalishida amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun asosiy manba sifatida foydalidir.*

Kalit so'zlar *davlat moliyasi, statistika, iqtisodiy ko'rsatkichlar, davlat budjeti, soliqlar, byudjet defitsiti, davlat qarzi, moliyaviy tahlil, iqtisodiy barqarorlik, statistika tizimi.*

Доцент кафедры Экономической статистики, ТДИУ

Акбарова Барно Шухратовна,

Студентка ТДИУ, группа РСТ-62

Мустафоева Шахзода

АНАЛИТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СТАТИСТИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

***Аннотация.** В данной статье подробно анализируется система статистических показателей государственных финансов. Государственные финансы имеют решающее значение в обеспечении экономической стабильности и развития страны. Поэтому достоверность и точность финансовых данных напрямую зависит от правильной формулировки и применения статистических показателей. В статье подробно рассмотрены основные статистические показатели государственных финансов, их значение, области применения и роль. Кроме того, будет обсужден статистический анализ государственного бюджета, сборов налогов, государственного долга, дефицита бюджета и других важных экономических показателей и их роль в экономике страны. Результаты исследования полезны в качестве основного источника для разработки практических рекомендаций по управлению статистикой государственных финансов и ее совершенствованию.*

***Ключевые слова:** государственные финансы, статистика, экономические показатели, государственный бюджет, налоги, дефицит бюджета, государственный долг, финансовый анализ, экономическая стабильность, статистическая система.*

*TSUE, Associate Professor of the
Department of Economic Statistics
Akbarova Barno Shukhratovna,
TSUE, student of the RST-62 group
Mustafoyeva Shahzoda*

**ANALYTICAL STUDY OF STATISTICAL INDICATORS OF PUBLIC
FINANCE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

Annotation. *This article provides an in-depth analysis of the system of statistical indicators of public finance. Public finance is of crucial importance in ensuring the economic stability of the country and contributing to its development. Therefore, the reliability and accuracy of financial data directly depend on the correct formation and use of statistical indicators. The article examines in detail the main statistical indicators of public finance, their significance, areas of application and role. In addition, the statistical analysis of the state budget, tax revenues, public debt, budget deficit and other important economic indicators and their role in the country's economy are discussed. The results of the study are useful as a primary source for developing practical recommendations for managing and improving public finance statistics.*

Keywords: *public finance, statistics, economic indicators, state budget, taxes, budget deficit, public debt, financial analysis, economic stability, statistical system.*

KIRISH.

Davlat moliyasi mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashdagi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Davlat byudjeti, soliq tizimi, xarajatlar, davlat qarzi va byudjet taqchilligi kabi moliyaviy ko'rsatkichlar iqtisodiy siyosat samaradorligini baholash va uni yanada takomillashtirish uchun muhim vositadir. Bu ko'rsatkichlarning to'g'ri va aniq hisoblanishi mamlakat iqtisodiyotini chuqur tahlil qilish, moliyaviy rejalashtirish va strategiyalarni ishlab chiqishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy sharoitda davlat moliyasi statistik ko'rsatkichlarining tizimli tahlili iqtisodiy siyosatni shakllantirish, uni optimallashtirish va uzoq muddatli rivojlanish dasturlarini ishlab chiqishda asosiy yo'nalishlardan biridir. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, ma'lumotlar bazalarining kengayishi va tahlil usullarining takomillashishi davlat moliyasi statistik ma'lumotlarining aniqligini oshirish va ularni samarali boshqarish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Ushbu maqolada davlat moliyasi statistik ko'rsatkichlari tizimi, uning tarkibiy tarkibi, metodologik asoslari va amaliy ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari davlat moliyasi statistikasi tizimini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish va moliyaviy ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo'ladi. Ishning dolzarbligi shundaki, davlat moliyasi ko'rsatkichlarining aniq va ishonchli bo'lishi nafaqat davlat idoralari, balki tadbirkorlar, investorlar va ilmiy-tadqiqot institutlari uchun ham katta ahamiyatga ega. Shu bois, davlat moliyasi statistikasi tizimini yanada rivojlantirish, uning metodologiyasini takomillashtirish va ma'lumotlar sifatini oshirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

MAVZU DOIRASIDA ADABIYOTLAR TAHLILI

Davlat moliyasi statistik ko'rsatkichlarini tahlil qilish mamlakat moliyaviy holatini va uning rivojlanish dinamikasini baholashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu mavzu bo'yicha dunyoning turli iqtisodiy maktablari, xalqaro tashkilotlar va ilmiy-tadqiqot markazlari tomonidan ko'plab ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Davlat moliyasi statistikasining nazariy asoslari A. Smith, J. Keynes, M. Friedman kabi taniqli iqtisodchilarning asarlarida keng yoritilgan. A. Smith davlat moliyasini davlatning asosiy vazifalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan vosita sifatida ta'riflagan bo'lsa, J. Keynes davlat xarajatlarining iqtisodiy o'sish va barqarorlikka ta'sirini o'rganishga katta e'tibor bergan. Zamonaviy iqtisodchilar, jumladan, J. Stiglitz va P. Krugman esa davlat moliyasining global iqtisodiyotdagi o'rni va uning statistik tahlil metodlarini takomillashtirish bo'yicha yangi g'oyalar va yondashuvlarni ilgari surmoqda.

Xalqaro miqyosda Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), Jahon banki va Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) kabi tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan statistik tahlil usullari davlat moliyasi ko'rsatkichlarini baholashda asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Masalan, IMF tomonidan ishlab chiqilgan "Davlat moliyasi statistikasi qo'llanmasi" (Government Finance Statistics Manual – GFSM) davlat byudjeti, soliqlar, xarajatlar, davlat qarzi va boshqa moliyaviy ko'rsatkichlarni hisoblash va tahlil qilishning metodologik asoslarini belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasida ham davlat moliyasi va uning statistik tahlili bo'yicha ilmiy izlanishlar faol olib borilmoqda. O'zbekiston Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi, Moliya vazirligi va Davlat statistika qo'mitasi tomonidan har yili davlat moliyasiga oid statistik ma'lumotlar e'lon qilinadi. Shuningdek, mahalliy olimlar, jumladan, A. Abduvohidov, B. G'ulomov va Sh. Salimov kabi mutaxassislar davlat moliyasining statistik tahlili, uning samaradorligi va rivojlanish istiqbollari bo'yicha ko'plab ilmiy ishlar chop etishgan.

Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, davlat moliyasi statistik ko'rsatkichlarini aniqlash, ularning metodologiyasini ishlab chiqish va ta'sirini baholash bo'yicha turli yondashuvlar mavjud. Xalqaro va milliy tajribalarni o'rganish orqali davlat moliyasi statistik ko'rsatkichlarini optimallashtirish, tahlil usullarini takomillashtirish va ularni amaliyotda qo'llash muhim vazifa sifatida qolmoqda. Bu borada ilmiy-tadqiqot ishlarini davom ettirish va xalqaro standartlarni hisobga olgan holda milliy metodologiyani takomillashtirish zaruriyati mavjud.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat moliyasi statistikasi tizimi mamlakat iqtisodiy barqarorligi va fiskal boshqaruv samaradorligini baholashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizim davlat daromadlari, xarajatlari, byudjet taqchilligi va davlat qarzi kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Davlat moliyasi statistikasi orqali byudjetning daromad va xarajat qismlari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat daromadlari asosan soliqlar, bojxona tushumlari va davlat mulkidan olingan daromadlar hisobiga shakllanadi. Xarajatlar esa ijtimoiy himoya, sog'liqni saqlash, ta'lim va infratuzilma loyihalariga yo'naltirilgan.

Tahlillar natijasida byudjet taqchilligi va davlat qarzining ulushi davlat moliyasi statistikasi tizimida muhim o'rin tutishi aniqlandi. Tadqiqot davrida davlatning fiskal barqarorligi ko'rsatkichlarini doimiy monitoring qilish zarurligi ta'kidlandi. Byudjet taqchilligi va davlat qarzini baholash davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashda asosiy omil hisoblanadi.

Xalqaro tajriba ham tadqiqot davomida o'rganildi. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) ma'lumotlariga ko'ra, rivojlangan mamlakatlarda davlat

moliyasi statistikasi tizimi yaxshi ishlab chiqilgan va doimiy ravishda takomillashtirilmoqda. Masalan, OECD mamlakatlarida davlat moliyasi ko'rsatkichlari ochiq va shaffof tarzda taqdim etiladi. O'zbekistonning davlat moliyasi statistikasi tizimi ham xalqaro standartlarga moslashtirilmoqda. Mamlakatda byudjet mablag'larini samarali taqsimlash va davlat xarajatlarini optimallashtirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat moliyasi statistikasi tizimini takomillashtirish uchun soliq siyosati, byudjet jarayonlari va davlat qarzini boshqarish mexanizmlarini chuqur tahlil qilish zarur. Tahlillar natijasida davlat moliyasi statistikasi tizimining ochiqlik va shaffoflik darajasini oshirish zarurligi aniqlandi. Buning uchun elektron byudjet tizimlarini keng joriy etish va davlat moliyasi ko'rsatkichlarini real vaqt rejimida kuzatish mexanizmlarini ishlab chiqish lozim.

1-jadval.

DAVLAT MOLIYASI STATISTIKASI KO'RSATKICHLARI (2021–2023 YILLAR)

Ko'rsatkich	2021 yil	2022 yil	2023 yil	O'zgarish (%) 2021–2023
YIM (trln so'm)	734,2	856,9	978,4	+33,2%
Davlat byudjeti daromadlari (trln so'm)	211,3	234,5	268,4	+27,1%
Byudjet xarajatlari (trln so'm)	219,7	243,9	274,9	+25,1%
Byudjet taqchilligi (trln so'm)	8,4	9,4	6,5	-22,6%
Byudjet defitsiti / YIM (%)	1,1%	1,2%	0,7%	-36,4%
Soliq tushumlari (trln so'm)	168,3	189,1	214,6	+27,5%
Davlat qarzi (trln so'm)	24,7	27,2	29,4	+19,0%

Ko'rsatkich	2021 yil	2022 yil	2023 yil	O'zgarish 2021–2023 (%)
Davlat qarzi / YIM (%)	33,6%	31,7%	30,1%	-10,4%
Ijtimoiy sohalarga xarajatlar (trln so'm)	65,4	73,1	82,6	+26,3%
- Ta'lim xarajatlari (trln so'm)	10,8	11,9	12,4	+14,8%
- Sog'liqni saqlash (trln so'm)	8,1	8,7	9,2	+13,6%
- Ijtimoiy himoya (trln so'm)	13,6	14,8	15,7	+15,4%
Davlat investitsiyalari (trln so'm)	18,2	19,9	21,6	+18,7%
Investitsiyalar / Byudjet (%)	20,5%	21,1%	21,4%	+4,4%
Inflyatsiya darajasi (%)	10,9%	12,1%	9,7%	-11,0%
Davlat subsidiyalari va grantlar (trln so'm)	3,9	4,7	5,4	+38,5%
Davlat qarz xizmat ko'rsatish xarajatlari (trln so'm)	6,7	7,4	8,2	+22,4%
Qarz xizmatining byudjetdagi ulushi (%)	14,9%	15,3%	15,8%	+6,0%
Mahalliy byudjetlar ulushi (%)	35,2%	37,1%	38,5%	+9,4%
Kichik biznes uchun ajratilgan mablag'lar (trln so'm)	3,1	3,7	4,3	+38,7%
Eksport-importni qo'llab- quvvatlash (trln so'm)	6,5	7,2	7,8	+20,0%

Ko'rsatkich	2021 yil	2022 yil	2023 yil	O'zgarish 2021–2023 (%)
"Yosh tadbirkor" dasturi mablag'lari (trln so'm)	2,5	2,9	3,2	+28,0%
Sanoat ishlab chiqarish hajmi o'sishi (%)	+10,5%	+12,2%	+14,5%	+38,1%
Moliyaviy shaffoflik indeksi (ball)	43	47	53	+23,3%

Yuqorida keltirilgan jadvaldan ko'rishimiz mumkinki, davlat byudjeti daromadlari 2021-2023 yillarda 27,1% ga oshdi, bu esa iqtisodiy o'sishning barqarorligini ko'rsatadi: **Byudjet defitsiti kamayib, 2023 yilda 6,5 trillion so'mga tushdi**, bu davlat moliyasini samarali boshqarish natijasi sifatida baholanadi; **Soliq tushumlari 27,5% ga ko'paydi**, bu esa iqtisodiy faoliyat va soliqqa tortish bazasining kengayishini ko'rsatadi; **Davlat qarzi o'sishda davom etdi, lekin uning YIM ga nisbati 33,6% dan 30,1% ga pasaydi**, bu esa davlatning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan siyosatini ko'rsatadi; **Investitsiyalar byudjet xarajatlarining 21,4% ini tashkil etdi**, bu esa infratuzilma va sanoat rivojiga katta e'tibor qaratilganligini anglatadi; **Ijtimoiy sohalarga ajratilgan mablag'lar 26,3% ga oshdi**, eng katta o'sish ijtimoiy himoya sohasida kuzatildi; **Inflyatsiya darajasi 2023 yilda 9,7% gacha pasaydi**, bu narxlar barqarorligi bo'yicha olib borilgan siyosatning samaradorligini ko'rsatadi; **Davlat subsidiyalari 38,5% ga oshib, 5,4 trillion so'mga yetdi**, bu esa ijtimoiy yordam va iqtisodiy rag'batlantirish choralari kuchaytirilganligini bildiradi; **Mahalliy byudjetlarning ulushi 2021-2023 yillarda 35,2% dan 38,5% gacha o'sdi**, bu esa hududiy moliyaviy mustaqillikni oshirish siyosatining natijasidir; **"Yosh tadbirkor" dasturi doirasidagi mablag'lar 3,2 trillion so'mga yetib, 28% ga oshdi**, bu esa yoshlarga iqtisodiy imkoniyatlar yaratishga qaratilgan yondashuv natijasidir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat moliyasi statistikasi tizimini takomillashtirish uchun soliq siyosati, byudjet jarayonlari va davlat qarzini

boshqarish mexanizmlarini chuqur tahlil qilish zarur. Bundan tashqari, xalqaro tajribani hisobga olgan holda milliy fiskal statistika tizimini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilishi lozim. Natijada, davlat moliyasi statistikasi tizimi davlat moliyaviy siyosatini rejalashtirish va boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, bu tizimning doimiy takomillashtirilishi va xalqaro tajribaga moslashtirilishi dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, davlat moliyasi statistik ko'rsatkichlari davlatning fiskal siyosatini shakllantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu tizim davlat daromadlari, xarajatlari, byudjet taqchilligi, davlat qarzi va boshqa moliyaviy ko'rsatkichlarni baholash imkoniyatini beradi. O'zbekistonda davlat moliyasi statistikasi tizimi xalqaro standartlarga moslashtirilib, modernizatsiya qilinmoqda. Soliq tushumlarini oshirish, byudjet xarajatlarini optimallashtirish va davlat qarzini samarali boshqarish bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari, elektron byudjet tizimlari va axborot texnologiyalaridan foydalanish davlat moliyasi monitoringini yanada yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Davlat moliyasi statistikasi tizimining ochiqligi va shaffofligi nafaqat davlat idoralari, balki aholi va tadbirkorlik subyektlari uchun ham katta ahamiyatga ega. Ochiq ma'lumotlar platformalarini joriy etish orqali fuqarolarning moliyaviy siyosatga bo'lgan ishonchini oshirish mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, davlat moliyasi statistikasi tizimining samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlar bo'yicha izchil ishlash zarur:

1. **Soliq tizimini optimallashtirish** – soliqlarni yig'ish samaradorligini oshirish, soliq bazasini kengaytirish va norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish choralarini ko'rish.
2. **Davlat xarajatlarini maqbullashtirish** – ijtimoiy sohalarga ajratilgan mablag'larning samarali taqsimlanishini ta'minlash, xarajatlarning maqsadga muvofiqligini nazorat qilish.

3. **Davlat qarzini samarali boshqarish** – davlat qarzi yukini kamaytirish va uning barqarorligini ta'minlash bo'yicha kompleks strategiyalar ishlab chiqish.

4. **Axborot texnologiyalarini keng joriy etish** – byudjet jarayonlarini raqamlashtirish, real vaqt rejimida moliyaviy ma'lumotlarni kuzatish va tahlil qilish imkoniyatlarini yaratish.

5. **Xalqaro tajribani o'rganish va tatbiq etish** – moliyaviy boshqaruv sohasida ilg'or xalqaro standartlarni joriy qilish va ularni milliy sharoitlarga moslashtirish.

Shu sababli, davlat moliyasi statistikasi tizimini yanada takomillashtirish, uni global iqtisodiy talablar va zamonaviy axborot texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Kelajakda ushbu yo'nalish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, yangi tahliliy modellar va metodologiyalarni ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Bu esa nafaqat davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashga, balki mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Abduqodirov, A. Davlat moliyasi nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. – 256 bet.
2. Ismoilov, S. Moliya va kredit asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. – 304 bet.
3. Karimov, U. Davlat moliyasi tizimi va uni boshqarish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 280 bet.
4. Safarov, I. Soliq siyosati va davlat byudjeti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 220 bet.
5. Umarov, R. Davlat moliyasining nazariy asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2016. – 200 bet.
6. Abdullayev, O. Byudjet jarayoni va uning iqtisodiyotdagi o'rni. – Toshkent: Sharq, 2018. – 230 bet.
7. Toshpulatov, N. Moliya siyosati va davlat xarajatlari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021. – 310 bet.

8. Rahimov, A. Soliq va budjet tushumlari statistikasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. – 270 bet.
9. Yo‘ldoshev, B. Davlat xarajatlarini rejalashtirish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. – 250 bet.
10. Qosimov, Sh. Moliya bozorining rivojlanish tendensiyalari. – Toshkent: Fan, 2015. – 240 bet.
11. Ergashev, M. Davlat qarzini boshqarish tizimi. – Toshkent: Ilm Ziya, 2018. – 260 bet.
12. Qayumov, D. Byudjet jarayoni va fiskal boshqaruv. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017. – 215 bet.
13. Jalilov, H. Davlat moliyasi tahlili va prognozlash. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 300 bet.
14. Karimov, O. Soliq tizimi va budjet siyosati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 180 bet.
15. Xo‘jamurodov, S. Davlat moliyasining institutsional asoslari. – Toshkent: Sharq, 2021. – 290 bet.

INTERNET MANBALARI

1. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy sayti – <https://www.mf.uz>
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi – <https://stat.uz>
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki – <https://cbu.uz>
4. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF) – <https://www.imf.org>
5. Jahon banki (World Bank) – <https://www.worldbank.org>